

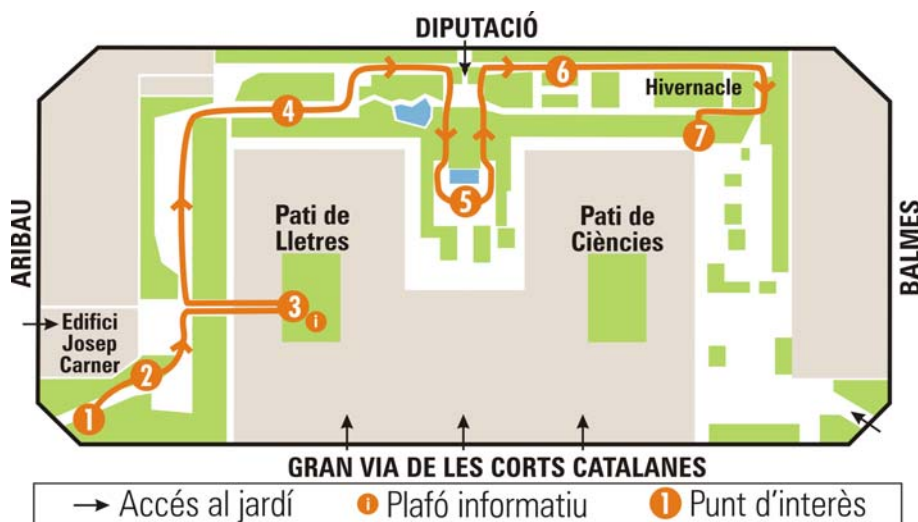

Figura 1. Recorregut de l'itinerari "Les plantes útils"

Introducció

Coneixem com a **espècie útil** aquella que ens proporciona quelcom que pot ser del nostre **interès**, ja sigui per a l'alimentació, la salut, la indústria, etc. En aquest itinerari coneixerem arbres i arbusts que ens són, o ens han estat, útils per alguna raó. La majoria de les espècies que hi veurem són ben conegudes, doncs presenten usos habituals i quotidians. D'altres poden arribar a sorprendre'ns, ja sigui per l'aparença de l'espècie, o bé per l'antiguitat del seu ús.

A part de l'ús merament **ornamental** que tenen totes les plantes presents al jardí, trobarem espècies amb:

- **usos medicinals** (degut a substàncies presents a les seves fulles, a la seva escorça o a les arrels);
- **usos culinaris o alimentaris**, tant per a les persones com per al bestiar;
- **usos per a la producció** de mobles, eines o instruments musicals (per les propietats de la seva fusta o escorça); i
- **usos simbòlics o culturals**, en emprar una determinada espècie per representar un concepte moral o intel·lectual (per exemple, la branca d'olivera s'identifica com el símbol de la pau).

D'altres espècies han perdut la seva utilitat ancestral degut a l'aparició de nous compostos químics i noves indústries.

L'experimentació realitzada per l'ésser humà al llarg dels segles ens ha permès identificar les diferents parts que són aprofitables en cada espècie:

- els **fruits**, ja sigui per menjar-los directament, com per obtenir-ne derivats;
- les **fulles**, com a condiment aromatitzant en plats i conserves, per l'obtenció d'essències medicinals o per a fer perfums, etc.;
- el **tronc** i les **branques** per a l'obtenció de fusta per a la fabricació d'eines i mobles, instruments musicals, paper, construcció de vaixells, etc.;
- l'**escorça**, de la que s'extreuen productes com el suro; i
- les **arrels**, que en alguns casos s'aprofiten per les seves propietats medicinals.

A més, cal tenir en compte que la biomassa continguda en el conjunt de les plantes ha estat la font d'energia més emprada al llarg de la història, encara ho és avui en les regions del planeta menys desenvolupades, i pot

continuar sent-ho en un futur tenint en compte que constitueix un dels principals recursos energètics renovables al nostre abast.

És bo recordar els usos que ens han proporcionat, i ens proporcionen encara les espècies vegetals per així, d'alguna manera, valorar la seva importància i fomentar-ne el respecte que es mereixen.

Vegeu els plafons *Arbres de ciutat* i *Els arbres útils*

Punt 1

Començarem el passeig a la zona de l'Edifici Josep Carner, punt on es concentren alguns dels principals arbres i arbusts útils que podem trobar al jardí. Si ens situem cap a la plaça de la Universitat, i mirem en direcció a la cantonada que forma amb el carrer d'Aribau, hi veurem les capçades de diferents exemplars de **garrofer** (*Ceratonia siliqua*) (figura 2).

Figura 2. Exemplars de garrofer (*Ceratonia siliqua*). Detall de fulles i fruit

Aquest arbre, d'origen mediterrani , ha tingut des de temps antics un **ús bàsicament alimentari**. Els seus fruits, les garrofes, s'han emprat tant per alimentar el bestiar, com a les persones en èpoques de fam i de postguerra. De fet, tenen un **gust dolç**, és per això que s'han utilitzat en pastisseria i que, actualment, es fan servir per obtenir-ne un succedani de la xocolata, amb un valor nutricional superior al d'aquesta.

Vegeu el plafó i l'itinerari *Els arbres mediterranis*

Punt 2

A la dreta dels garrofers, just al centre de la zona que dona a la plaça de la Universitat, trobem un altre arbre mediterrani, l'**olivera** (*Olea europaea*), que es conrea pràcticament a totes les regions d'aquest clima i que constitueix un dels **conreus tradicionals més antics** (figura 3). És conegut principalment pels seus fruits, les olives, de les que se n'extreu l'**oli** que, a part del seu gran valor nutritiu, té propietats contra el colesterol i és

Figura 3. Olivera (*Olea europaea*). Detall de les fulles

lleugerament laxant. És un arbre tan antic que l'acompanya una potent simbologia: des de la branca de la pau bíblica a la representació de la vida per als grecs.

Situats vorejant l'edifici Josep Carner podem trobar diferents exemplars de **magraner** (*Punica granatum*), un arbret conreat principalment per a l'obtenció dels seus fruits, les magranes, però que és també molt apreciat per les seves propietats ornamentals. Presenta també **propietats medicinals**. De les seves llavors se n'extreu la granadina, que alleuja les infeccions de gola, i l'escorça de la seva arrel és un remei excel·lent contra les tènies (paràsits intestinals humans)

Figura 4. Exemplars de magraner (*Punica granatum*). Detall de les fulles

Punt 3

Si seguim endavant, a mà dreta trobarem l'entrada al Pati de Lletres. En aquest punt (figura 5), trobem un grup d'exemplars força ben conservats de **taronger agre** (*Citrus aurantium* var. *amara*). Aquest és un arbre d'origen asiàtic, que es troba totalment adaptat al clima mediterrani. S'usa amb **finalitats medicinals**, ja que de les seves flors se n'obté l'aigua de tarongina que, combinada amb altres essències, dona la coneguda "aigua del Carme", remei típic de les nostres àvies.

Figura 5. Taronger agre (*Citrus aurantium* var. *amara*) del pati de Lletres

A més, els seus fruits donen una polpa amarga que s'utilitza per fer **melmelada**, la tradicional confitura anglesa (és aquest el destí de bona part de les taronges que creixen als tarongers de Barcelona). D'aquesta espècie en trobarem també una petita agrupació a la zona de l'aparcament (figura 6), resta del que podria haver estat un antic pati de tarongers.

Figura 6. Taronger a l'aparcament de Balmes-Pl. Universitat. Detall de fulles i fruit

També hi podem trobar un exemplar d'**avellaner** (*Corylus avellana*) (figura 7). Aquest arbre és molt apreciat pels seus fruits, les avellanes, usades en **patisserie** i com a **aliment d'alt poder calòric** (ja que contenen un 65% d'oli). Des del punt de vista terapèutic, ens interessen les seves fulles i l'escorça, ja que presenten propietats astringents (per tallar hemorràgies i diarrees) i antipirètiques (per baixar la febre).

Figura 7. Avellaner (*Corylus avellana*). Detall de fulles i fruit

Punt 4

Si sortim del Pati de Lletres, tornant cap a la zona de l'edifici Josep Carner, podem seguir el nostre passeig en direcció al carrer de la Diputació i ens aturem just abans d'arribar a la zona del llac.

És en aquest punt on trobem diferents exemplars de **camforer** (*Cinnamomum camphora*), arbre d'origen asiàtic del que, a partir **de la destil·lació de la seva fusta i les seves fulles, se n'obté la càmfora**, remei utilitzat com a antisèptic, antireumàtic i per a la congestió nasal (figura 8). A més, en presentar una fusta fàcil de polir ha estat emprat per a la **fabricació de mobles i l'ebenisteria**.

Figura 8. Camforer (*Cinnamomum camphora*). Detall de les fulles

També trobem en aquesta zona diferents exemplars de **figuera** (*Ficus carica*), arbre també d'origen asiàtic, que és molt popular a la regió mediterrània (figura 9). D'ell se n'aprofiten els fruits, **les figues**, que **són un aliment altament energètic**, i a més presenten propietats laxants, essent un remei contra l'estrenyiment.

Figura 9. Figuera (*Ficus carica*). Detall del fruit i les fulles

Punt 5

Un cop passem la zona del llac, podem baixar fins a l'espai situat entre els dos patis. En aquest punt hi són presents diferents exemplars de **morera de paper** (*Broussonetia papyrifera*), tant en forma d'arbre com de petit plançó (figura 10). Aquesta espècie, d'origen asiàtic, presenta unes fulles molt característiques, lobulades quan són joves i amb el revers pilós. Va ser **utilitzat antigament per a la fabricació de paper** a partir de la seva escorça. A més produeix una fibra amb la que es teixeixen fines teles i es sol cultivar com a arbre d'ombra de manera aïllada.

Figura 9. Exemplars de morera de paper (*Broussonetia papyrifera*). Detall de les fulles

També podem trobar dos individus de **morera blanca** (*Morus alba*), d'origen també asiàtic, però introduïda i cultivada des de temps antics a moltes zones (figura 11). La seva principal utilitat és la de **les seves fulles** com a **aliment dels cucs de seda**, fet que va propiciar que s'estengués arreu del món. A més, produeix una gran quantitat de **fruits** (les mores), **comestibles i molt atractius per als ocells, dels que se'n poden fer sucs i melmelades**, que en caure acostumen a deixar tot el terra empastifat. Les seves arrels produeixen una substància útil per a la fabricació de tints i amb la seva escorça es poden confeccionar cordes de gran resistència i qualitat. Té també un valor ornamental com a arbre de passeigs i avingudes, ja que tolera molt bé la poda i al presentar fulles amples i grosses, proporciona una abundant ombra.

Figura 11. Morera blanca (*Morus alba*)

Punt 6

Si tornem al camí que voreja el carrer de la Diputació i ens acostem cap a la zona de l'hivernacle, passarem al costat de diferents espècies de gran utilitat. Un d'ells és la **surera** (*Quercus suber*), arbre mediterrani del que se n'obté el **suro** (figura 12), un material compacte i elàstic, **utilitzat sobretot en la producció de taps**, però també com a aïllant, parquet, taulers d'anuncis, decoracions de la roba, mobles, guarniments, paper per a fer targetes de visita i, com no, per a la construcció de cabanes per a pessebres. La seva fusta però, també ha estat emprada en la **construcció naval**, degut a la seva resistència en submergir-la al mar. A més, és un arbre de gran valor ornamental i els seus glans són un bon aliment per al bestiar.

Figura 12. Surera (*Quercus suber*)

Vegeu el plafó i l'itinerari *Els arbres mediterranis*

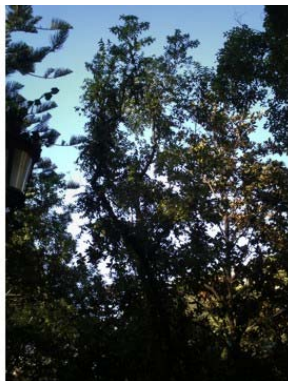

Figura 13. Llorer (*Laurus nobilis*)

Prop de la surera, trobem alguns exemplars de **llorer** (*Laurus nobilis*), un d'ells de mida considerable (figura 13). Es discuteix el caràcter autòcton d'aquest arbre mediterrani, en jardineria sovint tractat com a arbust. Les seves **fulles aromàtiques** són **utilitzades com a condiment aromatitzant** de molts plats i per a la preparació de conserves. Té a més propietats medicinals com a digestiu, antisèptic i balsàmic i dels seus fruits se n'obté un oli que és utilitzat per a la fabricació de sabons. És considerat a més, des del temps dels romans, un símbol de la victòria.

Figura 14. Til·ler de fulla grossa (*Tilia platyphyllos*)

Una mica més endavant també hi podem trobar un exemplar de **til·ler de fulla grossa** (*Tilia platyphyllos*), arbre caducifoli, de fulles grosses en forma de cor, a partir de les flors del qual se n'obté una **infusió amb propietats relaxants, la coneguda til·la** (figura 14). A més, de la seva escorça se n'obtenen fibres a partir de les que es poden fabricar cordes i teixits.

Al costat d'aquest hi trobarem també una espècie que, tot i que no és un arbre pròpiament dit, presenta una utilitat força destacada, el **bananer** (*Musa sapientum*). Aquesta curiosa espècie, que pot arribar fins als 10 metres d'alçada, és d'origen tropical (figura 15). Es caracteritza per les seves enormes fulles, que sovint són estripades pel vent, i pels seus fruits, els **plàtans**, que són **una de les fruites més completes** que existeixen, doncs aporten una gran quantitat de nutrients essencials per al nostre organisme (com són vitamines, magnesi, etc.). A més, si es mengen quan estan ben madurs —sobretot quan la seva pell presenta aquelles taques negres tan característiques— són un dels aliments de més fàcil digestió, així com també són útils per contrarestar les diarrees. A la Península Ibèrica es conrea sobretot a Andalusia, tot i que el plàtan més famós a casa nostra és el que prové de les Illes Canàries.

Figura 15. Bananer (*Musa sapientum*)

Punt 7

Just al costat de la zona de l'hivernacle, a la part que dona a la biblioteca de lletres, és on trobem un petit grup de **ginjolers** (*Zizyphus jujuba*) (figura 16). Aquesta espècie, d'origen asiàtic, **proporciona fruits comestibles** (els gínjols), rics en sucres i amb una important quantitat de vitamina C, fet pel que han estat consumits, ja sigui en fresc o bé assecats, i també s'han utilitzat com a remei contra afeccions respiratòries i expectorant. A més, l'escorça de les seves arrels presenta propietats medicinals contra la febre. Però el principal fet pel que el

ginjoler es conegut a casa nostra és perquè **la seva fusta s'utilitza per a la construcció d'instruments musicals** com són les gralles i les tenores, típiques de la festa castellera catalana.

Figura 16. Exemplars de ginjoler (*Zizyphus jujuba*). Detall de fulles i fruit

Si baixem per les escales en direcció a l'aparcament finalitzarem l'itinerari observant un exemplar de **presseguer** (*Prunus persica*), petit arbre de fulla caduca, que va ser introduït a Europa com a arbre fruiter per part dels romans (figura 17). **Els seus fruits són els préssecs**, de pell com de vellut i carn dura, dolça, sucosa i fragant, **propis de l'estiu**, tot i que actualment els podem trobar a les fruïteries durant tot l'any, procedents d'altres països. Tenen un alt contingut en sals minerals i vitamines i, pel seu baix contingut calòric, són aptes per al consum en dietes per aprimar-se. També els podem trobar conservats en almívar, melmelades, confitures, licors o bé secs (les orellanes).

Figura 17. Presseguer (*Prunus persica*)

©Universitat de Barcelona, 2006

Textos i fotografies: Maria Batlló – Llicenciada en Biologia per la UB

Supervisió: Ramon M. Masalles – Professor de Botànica, Departament de Biologia Vegetal de la UB

Edició i coordinació: Oficina de Seguretat, Salut i Medi Ambient (OSSMA)

Per a més informació: <http://www.ub.edu/ossma> – ossma@ub.edu